

DOI: 10.33310/2519-2809-2019-47-1-11-19
УДК 908 «1921/1925»

МИКОЛА ЗЕРКАЛЬ

*доктор історичних наук, професор кафедри історії
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського,
м. Миколаїв, Україна
e-mail: nikolaizerkal@gmail.com*

ПОЖЕЖНА ОХОРОНА УСРР В РОКИ НЕПУ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Автором в статті розкривається практика діяльності органів пожежної безпеки в роки НЕПу на прикладі Миколаївщини. Проаналізовано існуючий науковий доробок українських дослідників історії пожежної безпеки України. Комплексного дослідження з обраної теми, на жаль не існує, сьогодні здійснюються лише окремі спроби регіонального висвітлення такої важливої теми, як організація пожежної безпеки на території України в ХХ ст. Збереження матеріальних цінностей окремих громадян, промислових підприємств, державної власності традиційно були актуальними і зберігають по сьогоднішній день надзвичайну важливість.

Автор піднімає питання організаційних форм та методів забезпечення в умовах ринкової економіки 1920-х років створення ефективно працюючої системи протипожежної безпеки. Пожежники – герої повсякденності і слід знову і знову пригорнути увагу читачів до їх роботи, життя, проблем і можливих варіантів покращення існуючої технічної та організаційної структури органів пожежної безпеки в Україні. В статті досліджуються факти перевірки життям створених протипожежних структур та матеріальних засобів в 1920-х роках в Миколаєві.

Ключові слова: пожежа, повінь, спасіння, рятівник, допомога, збереження, вдячність громадян.

Постановка проблеми. В сучасних умовах випробувань незалежності України, складній світовій економічній кон'юнктурі, набуває особливого значення використання внутрішніх економічних чинників для наповнення державного бюджету, в умовах втілення політики децентралізації – місцевих бюджетів податковими відрахуваннями представників малого та середнього бізнесу. Автор намагається своїм дослідженням звернути увагу на законодавче регулювання та практику діяльності структур пожежної охорони Півдня України в роки втілення політики НЕПу, коли збереження вирощеного врожаю, виготовленої продукції набувало особливого значення, адже голод, економічна руїна, політична ізоляція, здійснення різноманітних економічних, адміністративних та державницьких реформ не могли здійснити ефективного захисту матеріальних цінностей.

Проведення адміністративної реформи децентралізації в сучасній Україні викликало низку складних економічних та організаційних питань щодо забезпечення пожежної безпеки підприємницьких структур та окремих

громадян зокрема. Дослідник вважає помилковим ставлення до органів пожежної безпеки як до елемента ринкової економіки, що має сам піклуватись про матеріальне забезпечення, соціальний захист своїх працівників, підготовку кваліфікованих кадрів та формувати відповідне ставлення у населення про свою роль в житті суспільства. Досліджуючи історичний досвід втілення НЕПу, як виключно практики тоталітарного комуністичного режиму, яку неможливо і недоцільно вивчати та використовувати в сучасних економічних і політичних умовах стосовно пожежної безпеки, сучасні історики свідомо обмежують формування цілісної картини об'єктивного державно-ринкового перетворення країни, зокрема в галузі пожежної безпеки. Саме тому обрана тема має актуальний характер та повинна пригорнути увагу інших дослідників до історії органів пожежної безпеки та інших маловивчених сторінок історії України початку ХХ ст.

Аналіз досліджень. Українська національна історіографія НЕПу пройшла у своєму розвитку три основних етапи. Перший із них

охоплює 1920-ті – першу половину 1950-х рр. Другий – другу половину 1950-х – початок 1990-х рр. Сучасний етап історіографії розпочався після проголошення незалежності України й розпаду СРСР. На жаль комплексних досліджень історії створення та діяльності протипожежних органів на Півдні України не існує. Лише в останні роки ми стали свідками повільного пробудження інтересу істориків до вивчення регіональних аспектів діяльності органів пожежної безпеки. На жаль, більшість таких робіт обумовлено трагедіями останніх років із пожежами на військових складах, ЧАЕС, в торговельно-розважальних центрах та на гуртових ринках.

Радянська історична наука була цілком підпорядкована партійній доктрині. Це визначало й обумовлювало предмет і проблематику економічної історії. Подібно до того, як у процесі розвитку соціалістичної економіки головна увага приділялася виробничій сфері, промисловості й сільському господарству, а соціальна сфера, пожежна безпека конкретної людини та її майна недооцінювалися, ігнорувалася їхня взаємозумовленість, й в історичній науці зазначені тенденції у повній мірі знайшли своє відображення. Прагнення вивчати історію непу з погляду політичної доцільності виокремило в радянській історіографії 1920-х – початку 1930-х рр. так звані актуальні, «потрібні» теми та проблеми (зокрема, широко висвітлювалася діяльність партійних функціонерів, нові форми використання трудового ентузіазму населення, діяльність споживчої кооперації тощо) й водночас коло таких питань, які вважалися не актуальними, табуованими, про них було прийнято згадувати, лише критикуючи буржуазні концепції, наукові позиції зарубіжних вчених-радянологів.

Останнім часом з'явилися дослідження з історії органів пожежної безпеки окремих регіонів, зокрема Одеси [6; 7], Харкова [1; 18], Луганська [16], Києва [13], Запоріжжя [8], Миколаєва [10; 11; 12] та ін. Спроби створити цілісне загальнодержавне історичне дослідження були здійснені окремими науковцями в останні два десятиліття [4; 18; 19]. Перший внесок в історіографічний процес зробили самі творці радянської системи – партійні

та радянські керівники, економісти, які брали безпосередню участь у процесах соціалістичної модернізації. Історія протипожежної служби Миколаївщини також висвітлювалася в узагальнюючих роботах сучасних дослідників В. А. Пархоменка [12] та В. Ковальова [5].

На сьогоднішній день основні джерела з історії органів протипожежної безпеки 20-х років ХХ ст. можна знайти лише в архівах та періодичних виданнях.

Мета статті. Потреба сьогодні, в умовах зовнішньої агресії, складної економічної ситуації, згуртувати населення для захисту своєї незалежності та економічної самостійності набула надзвичайної важливості. Таким чином, метою даної розвідки є дослідження історичного досвіду формування та діяльності органів протипожежної безпеки також в кризовий історичний період української історії, забезпечення пожежної безпеки не лише майна підприємств, приватних компаній, громадян, а також і держави в цілому, зокрема на складах озброєння, військової техніки, яка знаходиться не лише на території військових частин, а також і під час ремонту, транспортування теренами нашої країни. Враховуючи наявність на території країни низки стратегічних вибухонебезпечних об'єктів, як електростанції, металургійні комбінати, нафто- та газопроводи, дослідження форм та методів роботи пожежників 1920-х років має стати гідним для вивчення сучасними рятувальниками досвіду, і уникнення помилок та прорахунків, заради збереження життя громадян та матеріальних цінностей країни.

Виклад основного матеріалу. Початок запровадження нової економічної політики на теренах нашої країни офіційно почалося з 9 серпня 1921 р., коли В. Ленін підписав «Наказ Ради Народних Комісарів про впровадження в життя начал нової економічної політики [2]. За думкою Леніна, базою соціалізму мала стати велика машинна індустрія [3]. Відмовою від зовнішніх зобов'язань царату, СРСР поставив себе перед проблемою виходу з економічної кризи без допомоги іноземних кредиторів. З іншого боку, більшовики позбулися обтяжливих відсоткових виплат за боргами імперії Романових у 800–900 млн руб. золотом щорічно.

Нова економічна політика мала створити умови для відновлення й розвитку великої промисловості, припинення міграції населення, залучення до державних органів та їх структурних підрозділів, в тому числі і вогнеборців, активної молоді. В своєму виступі нарком внутрішніх справ Г. І. Петровський звертаючись до пожежників влітку 1918 р. зазначав: «Надзвичайні політичні події сьогодення можуть викликати низку бід у вигляді значних пожеж, як це вже було 26 травня 1918 р. в Москві, в Тулі, що може повторитись в інших містах та селищах. Виходом з цього положення лише один – охорона народної власності від пожежних бід... Ця охорона вимагає надзвичайного напруження сил» [17, с. 72]. В Москві було навмисно підпалено вантажну станцію Казанської залізниці, де на коліях накопичилось багато ешелонів з хлібом, військовим озброєнням, паливом, реманентом. Вибухали цистерни з гасом та бензином, вогонь доходив до вагонів зі снарядами. Більше шести годин вогнеборці боролись з пожежею голіруч, відштовхували на безпечну відстань вагони і перемогли пожежу. Нові пожежні випробування на нафтосховищах в Сімоновській слободі, на військових складах на Ходинському полі впевнили радянську владу в потребі взяти під державний контроль протипожежну безпеку та органи пожежогасіння [17, с. 73]. Причому пожежники приймали активну участь не лише в надзвичайних ситуаціях, вони також приймали участь у військових діях і в Південній Україні.

В січні 1921 р. було створено пожежний відділ у складі Головного управління комунального господарства НКВС УСРР в Харкові [19, с. 17]. Саме пожежний відділ передавав накази та настанови з питань пожежної безпеки на місця до своїх структурних підрозділів: губернських підвідділів або секцій при губернських, міських, повітових відділах комунального господарства. Відповідно з чинним на той час законодавством, пожежний відділ Головного управління комунального господарства (головкомгосп) України здійснював загальне керівництво роботою всіх пожежних організацій спрямовуючи, контролюючи, проводячи інструктажі всіх підлеглих органів, а також за допомогою нижчих струк-

турних підрозділів доводив до населення всі обов'язкові державні постанови з пожежної охорони, здійснював контроль за виконанням директив вищих державних виконавчих органів. Слід зазначити, що Всеукраїнський відділ складався з адміністративного, пожежно-технічного, відділу обліку, розподілу та постачання. Структура була невеликою, але ефективно побудованою і продемонструвала свою ефективність в майбутньому. На місцях справами займались губернські пожежні підвідділи (губпожпідвідділи) при губернських відділах комунального господарства (губвідкомгоспах). Самі завідувачі пожежних підвідділів отримували звання начальників пожежної охорони губернії. Призначення відбувалось із спеціалістів протипожежної боротьби після узгодження з Центральним відділом пожежної охорони УСРР. Губернські пожежпідвідділи знаходились у підпорядкуванні пожежпідділу ГУКГ УСРР та діяли відповідно із загальними положеннями та інструкціями, які видавались останнім.

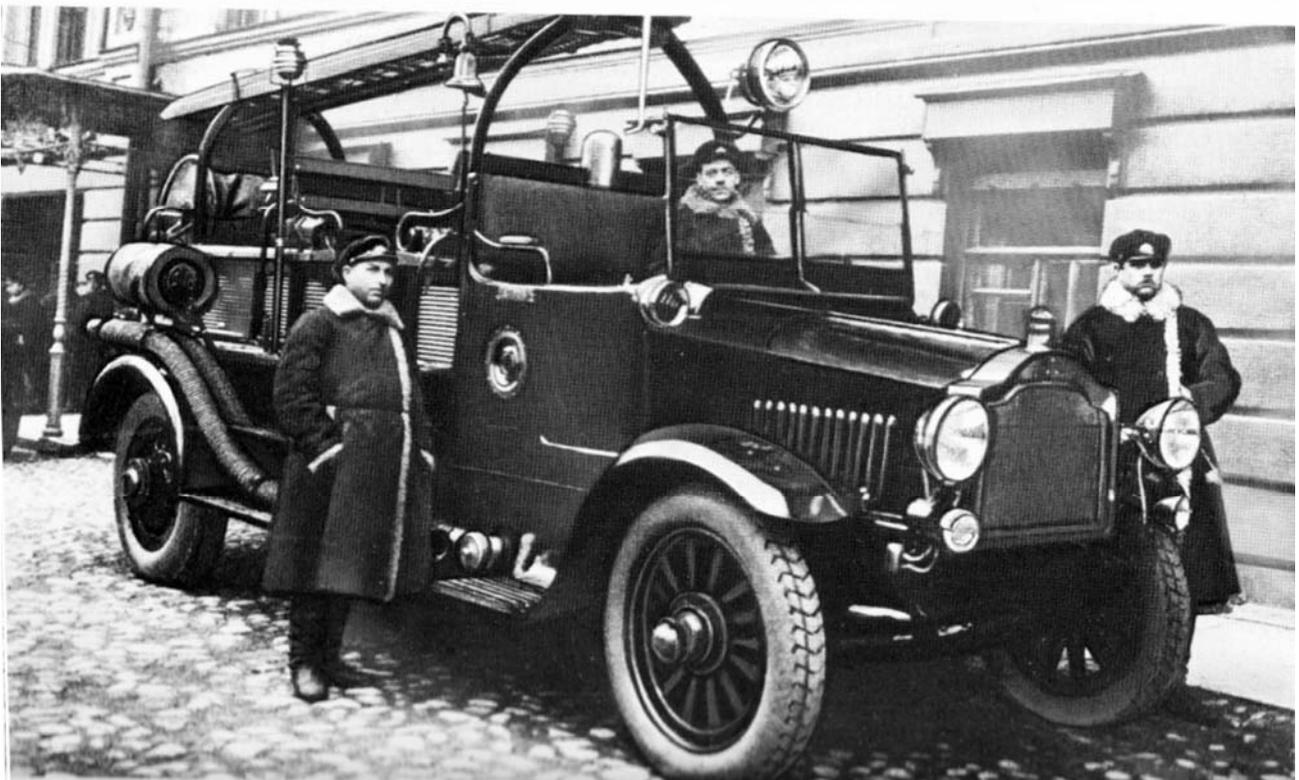
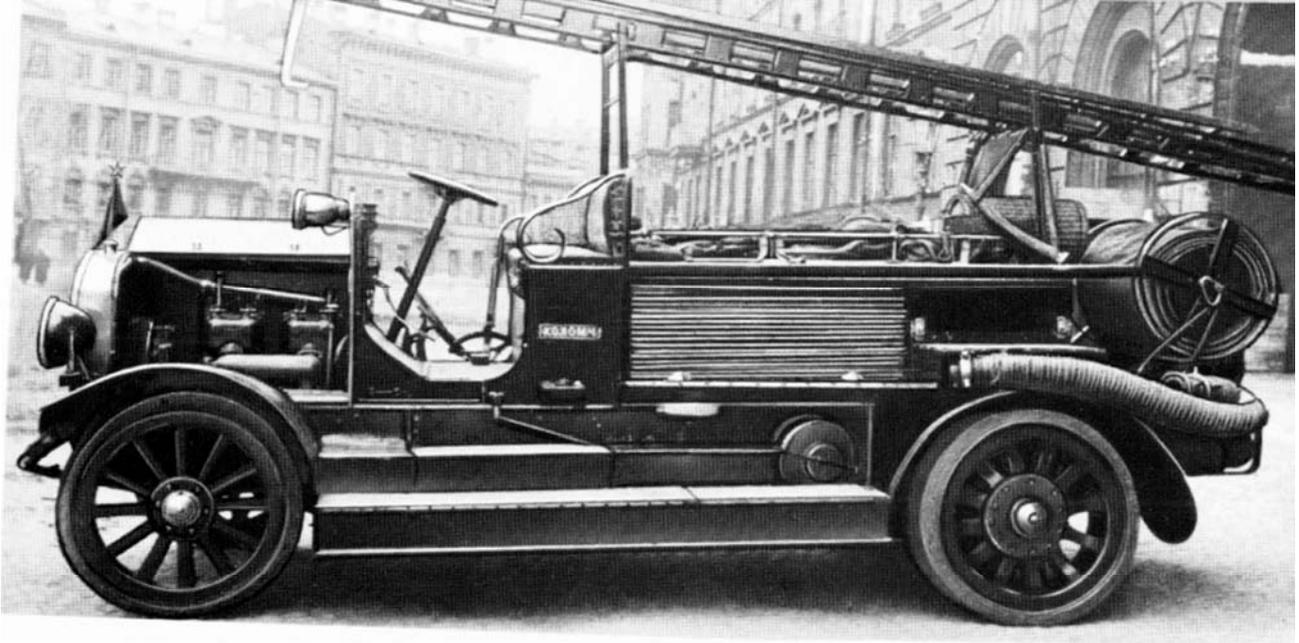
За своїм статусом губернські пожежні підвідділи здійснювали керівництво роботою всіх пожежних організацій губернії, діяльність яких направляли, інструктували та контролювали. За допомогою місцевих владних органів видавали постанови місцевого значення, складали загальний план заходів з попередження та боротьби з пожежами з метою збереження всього майна незалежно від форми власності в губернії. На губпожпідвідділи покладался обов'язок здійснювати облік всіх без виключення предметів пожежного устаткування та спорядження селищ, містечок, міст, окремих відомств, господарчих об'єднань, окремих організацій та установ. Вони здійснювали спостереження за правильним дотриманням, використанням та доглядом у відношенні до цих предметів, а також визначали необхідність наявності в районах потрібного пожежманенту.

3 січня 1920 р. м. Миколаїв остаточно перейшов до рук більшовиків. Починається новий етап в житті та діяльності вогнеборців. Незважаючи на адміністративні перетворення коли Херсонська губернія була поділена на Одеську та Херсонську з центром в Миколаєві, а з грудня 1920 р. отримала назву

Миколаївської. В 1922 р. відбувається реорганізація губерній і Одеська та Миколаївська об'єднуються в Одеську. З березня 1923 р. виокремлюється в її складі Миколаївський округ. В таких умовах адміністративних перетворень питання пожежної безпеки залишалось вкрай актуальним.

З квітня 1920 р. в Миколаєві створюється Губпожежвідділ для організації та відновлення протипожежної роботи. В грудні 1920 р. поже-

жний відділ переходить у підпорядкування новоствореного Губкомунвідділу. Фактично в цей період в селах Миколаївщини внаслідок мобілізацій до різних військових формувань було повністю припинено діяльність підрозділів пожежогасіння. Завдяки наполегливій роботі на кінець 1920 р. в Миколаївському повіті нараховувалось 65 добровільних дружин. В умовах голоду 1921–1922 рр. незважаючи на скрутне матеріальне забезпечення пожежників,

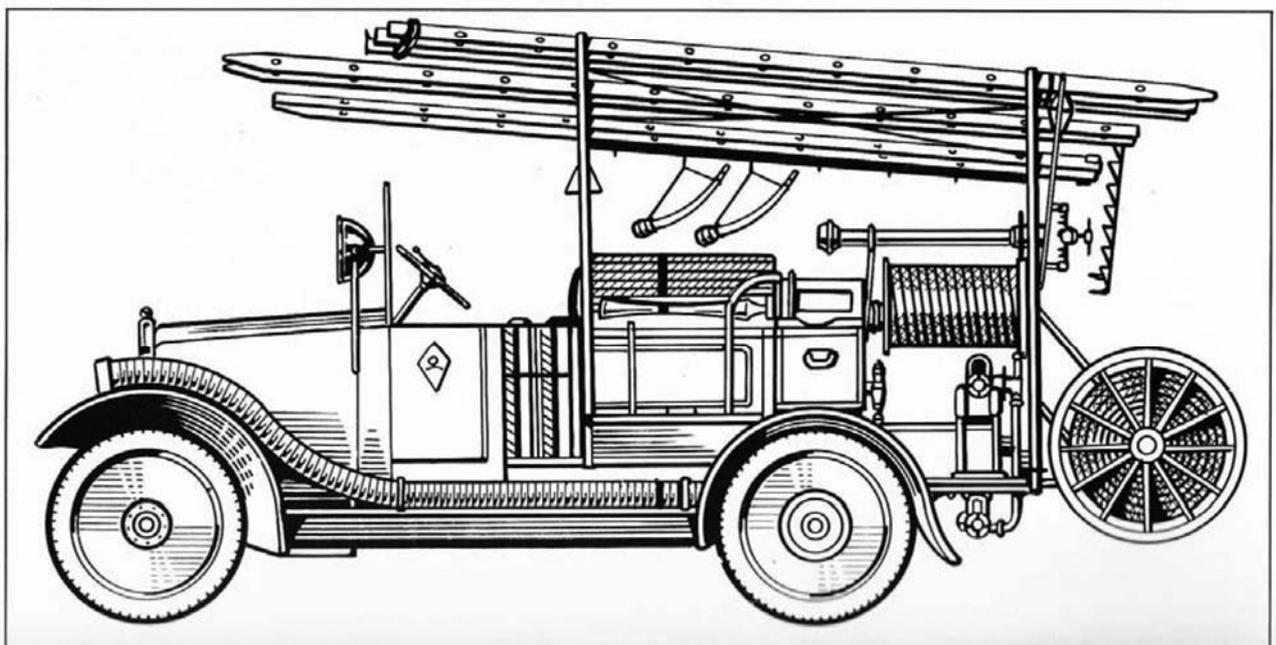
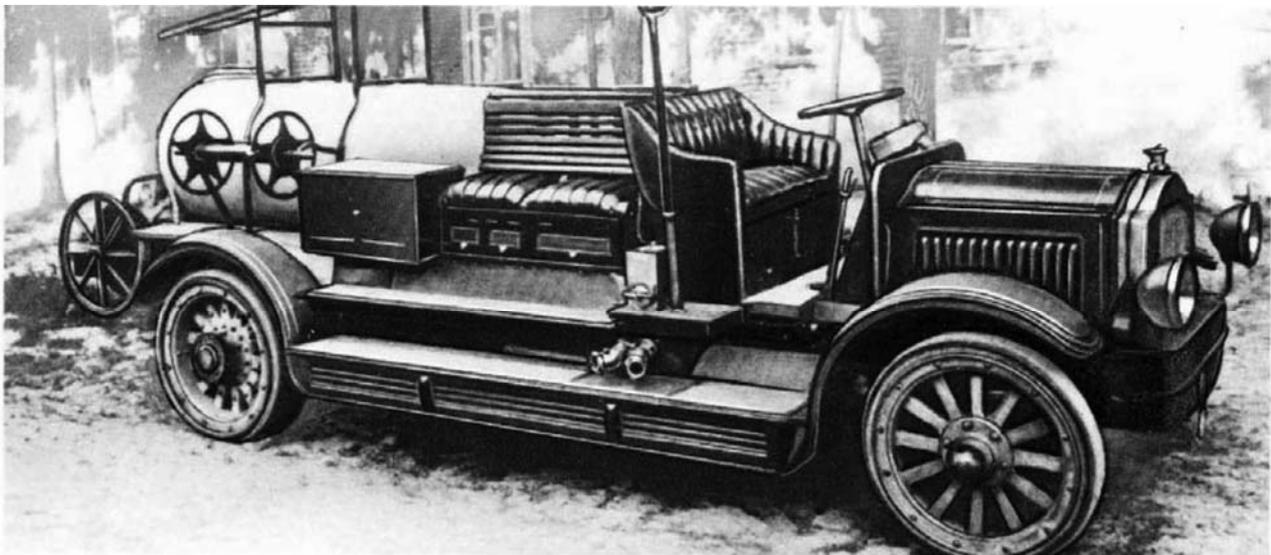

Пожежна техніка I пол. 1920-х рр.

було організовано цілодобове чергування на продовольчих складах «АРА» (Американська адміністрація допомоги) [12, с. 50].

В Миколаєві завдяки очільнику М. Свіжинському було запроваджено тризмінне чергування, що значно покращило привабливість служби в пожежних частинах. Було також прийнято на місцевому рівні рішення, що при виникненні та ліквідації значних пожеж почали залучатись пожежні команди підприємств, розроблено та втілено відповідний план взаємодії. 3 серпня 1921 р. М. Свіжинський призначається начальником всієї протипожежної служби м. Миколаєва. Цікава статистика матеріального забезпечення пожежників Миколаївщини в 1922 р., так в Бо-

гоявленську де налічувалось 2 тис. подвір'я, 13 тис. мешканців були в наявності: 1 насос, 2 бочки, 2 багра; в Широкий Балці де було 225 подвір'я, 1015 мешканців: 1 бочка, 2 багра; на Водопої де налічувалось 755 подвір'я, 3840 мешканців: 1 бочка; в Мішково-Погоріловому (508 подвір'я, 2697 мешканців): 1 насос і 1 бочка. Кількісно команди пожежників також були малочиисельні: Вознесенськ – 12 пожежників із 8 конями і 3 бочками; Очаків: 16 пожежників із 6 кінями. В Миколаєві були в наявності 4 спеціалізовані автомобілі, облаштовано 400 гідрантів від магістралі міського водогону, 14 коней, а також працювало 97 чоловік [12, с. 51]. В процесі відновлення діяльності промислових підприємств було

Пожежна техніка I пол. 1920-х рр.

створено 6 добровільних пожежних дружин із складу їх працівників. Найкращим було матеріальне забезпечення у команди торговельного порту, яка успадкувала з дореволюційного періоду два парових насоси.

Свої навички та професійні якості пожежники проявили під час ліквідації пожежі в квітні 1923 р. на миколаївському елеваторі. В місцевій пресі було висвітлено трагічні події 18 квітня 1923 р., починаючи з 4 години ранку, коли почалась поширюватись пожежа з 1 корпусу елеватора. Внаслідок розслідування експерти дійшли висновку про навмисний підпал, адже пожежа почалась через 10 годин після відключення електрики. З 400 тис. пудів зерна було врятовано 300 тис. пудів. В пожежогасінні було задіяно також 200 робітників підприємства. За висновком спеціальної комісії Раднаркому УСРР причиною визнавались дії «контрреволюційних осіб» [12, с. 53].

Внаслідок масштабної пожежі було вжито необхідних заходів на інших підприємствах, наприклад для портової команди було обла-

штовано автомобіль, збудовано мотопомпу та відремонтовано пожежний катер «Тамань». В 1928 р. в Ленінграді (Санкт-Петербурґ) було придбано для порту новий пожежний катер «Струя».

На місці пожежі побував голова РНУ УСРР Х. Раковський і за рішенням Першої Всеукраїнської пожежної конференції (1923 р.) Миколаївська команда була занесена на Червону дошку пошани Головного управління комунального господарства НКВД УСРР [10, с. 19].

В процесі згортання політики НЕПу пожежники залучались не лише до пожежогасіння, а також і до ліквідації природних та техногенних лих. Наприклад, в травні 1925 р. внаслідок відсутності облаштованої системи стічної каналізації значна частина міста була затоплена повенню. В ніч з 11 на 12 травня внаслідок зливи було затоплено низку вулиць, зупинено роботу електричної та телефонної станцій. Пожежники організовано виносили на руках старих та дітей із затоплених будинків. Було задіяно мотопомпу

Пожежники під час ліквідації наслідків повені в Миколаєві. Фото 1925 р.
(з фондів Миколаївського обласного краєзнавчого музею)

Морпорту, яка викачувала 5 тис. відер води на годину. Як зазначали офіційні джерела загиблих не було, і в цьому визначну роль відіграли саме пожежні підрозділи [12, с. 56].

Фактично до періоду згорання НЕПу пожежна команда Миколаєва мала на озброєнні 5 машин. Незважаючи на те, що це був період певної економічної стабілізації все одно матеріальне забезпечення пожежників залишалось проблемою. Наприклад, брандмайстер отримував 46 крб., враховуючи надбавки 25% за світякові та вихідні дні, сокирники 22 крб. 12 коп., що не могло повністю забезпечити потреби людини без пошуку додаткового заробітку [12, с. 65].

Висновки. Досліджуючи період значних змін в економічній політиці більшовиків, запровадження елементів ринкової економіки, ми змогли простежити значну увагу партійного та державного керівництва до питань пожежної безпеки. Усвідомлення важливості попередження та ліквідації пожеж не лише з точки зору забезпечення збереження матеріальних цінностей окремих громадян і їх життя, а також забезпечення значних матеріальних і економічних ресурсів країни в цілому. Забезпечення економічної незалежності країни лягло на плечі створених пожежних відділів та місцевих підрозділів, які створили всі умови для швидкого та ефективного реагування на ви-

клики стихії. Утримання їх в державних структурах свідчило про стратегічне бачення подальшої ролі протипожежних структур у справі розробки протипожежних вимог, використання розгалуженої та ефективно підготовленої організації для усунення наслідків надзвичайних природничих, техногенних або інших загроз. Сьогодні слід врахувати досвід 1920-х років, який зазначив вагому роль конкретних особистостей які самовідданою роботою в даній справі не лише відновили організаційні структури, а також змогли знайти важелі для залучення молодих енергійних фахово підготовлених робітників, винайти можливість для створення потрібної матеріальної бази із врахуванням специфіки міста, кількості населення, географічного розташування, промислової спрямованості виробництва та наявних терміналів в портах. Питання матеріального забезпечення та ставлення суспільства до виконуваних працівниками функцій відграло і продовжує відігравати вирішальну роль для ефективності їх діяльності в критичний момент. Історичний досвід продемонстрував, що кількість залучених до ліквідації лиха людей, повинно бути також забезпечено матеріальними ресурсами, як автомобілями, так і іншими технічними пристроями, що забезпечують швидке пожежогасіння, збереження матеріальних цінностей і людського життя.

Список використаних джерел

1. Глебова И. Н. Испытание огнем: Очерк истории Харьковской пожарной охраны. Харьков, 1991. 127 с.
2. Зеркаль М. М. Нова економічна політика на Півдні України в 20-ті роки ХХ ст. // Історія Півдня України від найдавніших часів до сучасності: проблеми національного, політичного, технічного, правового, релігійного та культурного розвитку: Зб. наук. праць. Миколаїв, Одеса, 1999. Ч. II. 260 с.
3. Зеркаль М. М. Економічні перетворення в промисловості Півдня України на початку 1920-х рр. *Наукові праці: Науково-методичний журнал. Т.100. Вип.87. Історичні науки.* Миколаїв; Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. С. 60-66.
4. Козинець О. В. Діяльність добровільних пожежних формувань у Наддніпрянській Україні в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Черкаси, 2010.
5. Ковальов В. М. Добровільне пожежне товариство Миколаївщини : Історичний нарис. Миколаїв, 1999. 194 с.
6. Литвяков Ф. И. Одесса в отблесках пожаров. Одесса, 2013. 384 с.
7. Литвяков Ф. И., Антипов Ю. Ф. 200 лет на линии огня: [Историко-краеведческий очерк]. Одесса: Астропринт, 2002. 120 с.
8. Нехаев В. С. Огнеборцы Запорожья: Очерки истории и деятельности пожарной охраны Запорожской области. Запорожье, 1997. 124 с.
9. Островский Б., Марченко Л. Огнеборцы. Киев, 1996. 162 с.
10. Пархоменко В., Єрмаков М. Підприємливий начальник. *Пожежна безпека.* 2005. № 3. С. 18–19.
11. Пархоменко В. А. Николаевский брандмейстер Ф. И. Пономарев // ІХ Миколаївська обласна краєзнавча конференція. Миколаїв, 2015. С. 134–136.
12. Пархоменко В. А. Очерки истории противопожарной службы г. Николаева (1848 – 1928 гг.). Николаев: издатель Торубара В. В., 2015. 112 с.
13. Попович С. С., Миць О. В. У вогненній борні (з історії пожежництва Жовківщини). Львів, 2003. 150 с.
14. Попович С. Пожежна охорона Львівщини (1772–1939). Львів, 1999. 78 с.
15. Полтанов О. І. та ін. Історія пожежної охорони Кіровоградщини (1841–1997). Дніпропетровськ, 1998. 256 с.
16. Смирнов Г. В. Историческая хроника пожарной охраны Луганска. Луганск, 1996. 416 с.
17. Советская пожарная охрана / Сост. Ворошилова Т. А. Москва: Внешторгиздат, [Б.г.] 350 с.

18. Томіленко А. Г. Пожежна справа на Правобережній Україні в другій половині XIX – початку XX ст. : дис... канд. іст. наук: 07.00.01. Черкаси, 2000.
19. Харламов М. І. Становлення та розвиток системи пожежної безпеки в УСРР у 1918-1934 рр. Харків: ФОП Панов А.М., 2019. 388 с.
20. Чекін М. Б. Одвічний поклик вогнеборців: Літопис пожежної охорони Подільського краю. Вінниця, 2002. 192 с.

References

1. Glebova I. N. Ispytanie ognem Ocherk istorii Kharkovskoi pozharnoi okhrany [Trial by Fire: An Essay on the History of the Kharkovsky Fire Department]. Kharkov, 1991. 127 s. [in Russian].
2. Zerkal M. M. Nova ekonomichna polityka na Pivdni Ukrainy v 20-ti roky XX st. [New economic policy in the South of Ukraine in the 20 years of the twentieth century]. // Istorii Pivdnia Ukrainy vid naidavnishykh chasiv do suchasnosti: problemy natsionalnogo, politychnogo, tekhnichnogo, pravovoho, relihiinogo ta kulturnogo rozvytku: Zb. nauk. prats. Mykolaiv; Odesa, 1999. Ch. II.-260 s. [in Ukrainian].
3. Zerkal M. M. Ekonomichni peretvorennya v promyslovosti Pivdnia Ukrainy na pochatku 1920-kh rr.[Economic transformations in the industry of the South of Ukraine in the early 1920's.] *Naukovi pratsi: Naukovo-metodychnyi zhurnal. T.100. Vyp.87. Istorychni nauky.* Mykolaiv; Vyd-vo ChDU im .Petra Mohyly, 2009. S. 60-66. [in Ukrainian].
4. Kozynets O. V. Diialnist dobrovilnykh pozhezhnykh formuvan u Naddnyprianskii Ukraini v druhii polovyni XIX – na pochatku XX st.[The activities of voluntary fire brigades in the Dnieper Ukraine in the second half of the 19th and early 20th centuries] : dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01. Cherkasy, 2010 [in Ukrainian].
5. Kovalov V. M. Dobrovilne pozhezhne tovarystvo[Volunteer Fire Society of Mykolaiv Region: Historical Essay] Mykolaivshchyny: Istorychni narys. Mykolaiv, 1999.-194 s. [in Ukrainian].
6. Litviakov F. I. Odesa v otlenskakh pozharov [Odessa in the glow of fires].Odesa 2013. 384 s. [in Russian].
7. Litviakov F. Antipov U. 200 let na linii ognia [200 years in the firing line:][Istoriko-kraevedcheskii ocherk]. Odesa: Astroprint, 2002. 120 s. [in Russian].
8. Nekhaev V. S. Ognеbortsy Zaporozhia. Ocherki istorii i deiatelnosti pozharnoi okhrany Zaporozhskoi oblasti[Firefighters of Zaporozhye: Essays on the history and activities of the fire department of Zaporizhzhya region] Zaporozhe 1997.124 s. [in Russian].
9. Ostrovskii B., Marchenko L. Ognеbortsy[Firemen]. K., 1996.162 s. [in Russian].
10. Parkhomenko V., Yermakov M. Pidpriemlyvyi nachalnyk [Entrepreneur] *Pozhezhna bezpeka.* 2005. № 3. S. 18–19. [in Ukrainian].
11. Parkhomenko V. A. Nikolaevskii brandmeister F. I. Ponomarev [Nikolayev firefighter F. I. Ponomarev] Mikolaivska oblasna kraeznavcha konferents v Mikolaev. 2015. S 134-136. [in Russian].
12. Parkhomenko V. A. Ocherki istorii protivopozharnoi sluzhby g. Nikolaeva 1848 1928 gg. [Essays on the history of the fire service of Nikolayev (1848 – 1928)]. Nikolaev: izdatel Torubara V. V., 2015 112 s. [in Russian].
13. Popovych S. S., Myts O. V. U vohnennii borni (z istorii pozhezhnytstva Zhovkivshchyny) [In the fiery boron (from the history of fire in Zhovkva)]. Lviv, 2003. 150 s. [in Ukrainian].
14. Popovych S. Pozhezhna okhorona Lvivshchyny (1772-1939) [Fire protection of Lviv region (1772-1939)]. Lviv, 1999. 78 s. [in Ukrainian].
15. Poltanov O. I. ta in. Istorii pozhezhnoi okhorony Kirovohradshchyny (1841-1997)[History of the fire protection of Kirovograd region (1841-1997)]. Dnipropetrovsk, 1998. 256 s. [in Ukrainian].
16. Smirnov G. V. Istoricheskaia khronika pozharnoi okhrany Luganska[Historical chronicle of the fire of Lugansk] Lugansk 1996. 416 s. [in Russian].
17. Tomilenko A. H. Pozhezhna справа на Правобережній Україні в другій половині XIX – початку XX ст. : dys... канд. ist. nauk: 07.00.01. Cherkasy, 2000.
18. Sovetskaia pozharnaia okhrana [Soviet fire brigade]. Sost Voroshilova T. A. Vneshtorgizdat Moskva. 350 s. [in Russian].
19. Kharlamov M. I. Stanovlennia ta rozvytok systemy pozhezhnoi bezpeky v USRR u 1918-1934rr. [Formation and development of the fire safety system in the USSR in 1918-1934.]. Kharkiv: FOP Panov A.M., 2019. 388 s. [in Ukrainian].
20. Chekin M. B. Odvichnyi poklyk vohneborstiv: Litopys pozhezhnoi okhorony Podilskoho kraiu [An age-old call of fire brigade: Chronicle of fire protection of the Podilsky Krai]. Vinnytsia, 2002. 192 s. [in Ukrainian].

Зеркаль Н. Пожарная охрана УССР в годы нэпа: региональный аспект

Автором в статье раскрывается практика деятельности органов пожарной безопасности в годы НЭПа на примере Николаевской области. Проанализирована историография исследования данной темы украинских учёных. Комплексного исследования по теме, к сожалению пока нет, на данный момент существуют лишь отдельные попытки регионального освещения такой важной темы, как организация пожарной безопасности на территории Украины в XX ст. Сохранение материальных ценностей отдельных граждан, промышленных предприятий, государственной собственности традиционно были актуальными и сохраняют по сей день чрезвычайную важность. Автор поднимает проблемы организационных форм и методов обеспечения противопожарной безопасности в условиях рыночной экономики 1920-х годов, создание эффективно работающей системы противопожарной безопасности. Пожарные – герои повседневности и следует снова и снова привлекать внимание читателей к их работе, жизни, проблемам и возможным вариантам улучшения существующей технической и организационной структуры органов пожарной безопасности в Украине. В статье исследуются факты проверки жизнью созданных противопожарных структур и материальных средств в 1920-х годах в Николаеве.

Ключевые слова: пожар, наводнение, спасение, спасатель, помощь, сохранение, благодарность граждан.

Zerkal M. Fire protection of the USSR in the years of nep (new economic policy): regional aspects

In today's conditions of political testing of the independence of modern Ukraine, in conditions of external aggression, the complex world economic situation becomes of particular importance to use internal economic (actors for filling the state budget, in the context of the implementation of decentralization policy local budgets tax deductions of small and medium businesses). By studying the historical experience of the realization of the NEP as exclusively the practices of the totalitarian communist political regime, which is impossible and inappropriate to study and use in today's economic and political conditions regarding fire safety, modern historians deliberately restrict the formation of a coherent picture of the objective state-market transformation of the country, particularly in the field of fire safety. That is why the chosen topic is relevant and should draw the attention of other researchers to the history of fire safety authorities and other poorly-studied pages of the history of Ukraine at the beginning of the XXth century.

By studying the period of significant changes in the economic policies of the Bolsheviks, the introduction of elements of a market economy, we were able to track the considerable attention of the consignment and state leadership to the issues of fire safety. Awareness of the importance of preventing and eliminating fires not only from the point of view of ensuring the preservation of the material values of individual citizens and their lives, as well as the safeguarding of the material and economic resources of the country as a whole. Ensuring the economic independence of the country fell on the shoulders of established fire departments and local units that created all the conditions for a rapid and effective response to the challenges of the elements. Detention in state structures showed a strategic vision of the future role of fire brigade in the development of fire requirements, control over compliance with accepted requirements in the field of fire safety and the use of an extensive and effectively trained organization to eliminate the effects of extraordinary natural sciences, tech gene or other threats. Today it is necessary to take into account the experience of the 20-ies, which noted the important role of specific individuals who selfless work in this case not only restored organizational structures, but also able to find leverage to attract young energetic, well-trained workers, to invent the opportunity to create the necessary material base, taking into account the specifics cities, population, geographic location, industrial direction of production and available terminals in ports. The question of material support and the attitude of society to the functions performed by employees has played out and continues to play a decisive role for the effectiveness of their activities at a critical time. Historical experience has shown that the number of people involved in the elimination of disasters must also be provided with material resources, both by automobiles and other technical devices that provide rapid fire fighting, the preservation of material values and human life.

Key words: fire, flood, salvation, savior, help, preservation, gratitude of citizens, verification.